

ניגונה של משפחה בולגרית

מסכת חייה הדרמטית של אליס, שסופרה לי בלדינו, אודות הישרדותה של אישה, הישרדות של משפחה, הישרדותו של עם.

סבתא שלי, סבתא אליס, היתה דמות מאוד משמעותית בחינוך שלי, בהתפתחותי כאדם, כאישה, וכבת למשפחה מיוחדת. בילדותי ביליתי זמן רב איתה - מפגש של פעם בשבוע במשך השנה ובחגים וחופשים שבועות שלמים. סבתא היתה מספרת סיפורים, ולנו נכדוטיה סיפרה באומר וצליל את תולדות משפחתה.

כישורים אמנותיים של ציור, פיסול, כתיבה ושירה עוברים במשפחתנו מסבתא לבת, לנכדה ולנינה. סבתא אליס נהגה לומר לי, "בידיך יש מתנת אל - היכולת ליצור". היא התכוונה שאעניק את יצירותי וכישורי לאחרים. מכיוון שילדיי אינם דוברי לדינו - ספרדית יהודית - החלטתי לחשוף אותם למורשת תרבות הלדינו, תרבות ושפה שהולכים ונסוגים, הולכים ונעלמים. לכן כתבתי את הספר "אור הלבנה ממעל". בספר זה אני מזמינה אתכם ללוות אותי למסע חווייתי ומרגש. מסע המשלב ישן וחדש ומעביר את המורשת לדור הבא.

זהו סיפור אהבה בלתי אפשרי של נערה יהודייה יפיייה בבולגריה, בעלת כוחות מיסטיים לחזות את העתיד. זהו מסע אהבה חוצה גבולות, שמתחיל מפלובדיב, עיר קטנה בבולגריה, ממשיך לסופיה ומשם עובר על גבי קרונות רכבת האוריינט אקספרס לז'נבה, ורונה ומרסי, חוזר לבולגריה וממשיך לארץ ישראל. הספר מהווה אשנב ובו מידע רב על יהדות בולגריה.

בהמשך כתבתי שירים בשפת הלדינו והפקתי אלבום עם 10 שירים מקוריים.

תרגום לעברית של השיר המקורי שכתבתי (שרה רז) "לה לונה" פני הירח (la kara de la luna):

"בכל לילה מחליפה הלבנה את מקומה של השמש
וממשיכה להאיר את דרכנו
אורו של הסהר את חשכת הליל מגרש
וממלא אותנו בדמיונותינו
בפניו של הירח תראה אם תישא את עיניך
בתוך צלליו ונקיקיו את דמויות יקיריך
כשחשה אני געגוע אל סבתי היקרה
צופה אני בירח ואיתה מתראה"

קישור לשמיעת השיר: https://youtu.be/_MBv6NKB5 XY

עמיתי, נכדתי הראשונה שקראה את הספר מספר פעמים שאלה שאלות ונחשפה לסיפור המשפחה.

סבתא אליס לא ידעה עברית אך שיר אחד ידעה לשיר "בגליל בתל חי":

בגליל, בתל חי,

טרומפלדור נפל.

בעד עמנו, בעד ארצנו

גבור יוסף נפל

היה מוזר שהיא תמיד רצתה שנשיר את השיר. כששאלתי אותה איך היא יודעת את המילים סיפרה שבעיר הולדתה פלובדיב בבולגריה למדה בבית ספר של התנועה הציונית שבו היה חינוך לארץ ישראל. סבתא אליס סיפרה לי גם את סיפור חייו של יצחק מנחם לוי, אחיה הצעיר. לאחר שסיים יצחק מנחם את לימודי ההנדסה החליט לעלות לארץ ישראל כחלוץ. הוא נסע מפלובדיב דרך תורכיה. בקושטא איסטנבול, פגש חייל רוסי יהודי בשם טרומפלדור ושמע ממנו על רעיון גדודי העבודה היהודים שיחליפו את עבודת הערבים.

יצחק מנחם הגיע לפתח תקוה שם היה כנס של אחדות העבודה. סיפרו לו שמאוד קשה לעבוד בחקלאות בפרדסים בגלל המלריה וכדאי לו ללכת לגליל שם מתחיל פרויקט סלילת כבישים. הממשל הצבאי הבריטי הודיע על ההחלטה לסלול כביש מצמח לטבריה ולהפקיד את הפרויקט בידי הפועלים היהודים שלא ידעו כל כך את תורת סלילת הכבישים. יצחק מנחם שלמד הנדסה, נסע לקבוצת כינרת שם הקים במסגרת גדודי העבודה, את קבוצת הבולגרים שייעודה היה סלילת כבישים.

יצחק מנחם כתב הרבה מכתבים למשפחתו בבולגריה בהם סיפר את קורותיו. חבריו בקבוצה אותה ארגן סללו את הדרכים בין צמח לטבריה ובין טבריה לראש פינה בהתלהבות רבה.

זו מלאכת הכביש: בראשונה יוצאים חופרי התווי באיתים ומקושים. חבורה של פועלים חוצבת אבנים בהר וחבורה אחרת מניחה אותן כתשתית. עליהן מפזרים אבנים מנופצות – חצץ. קבוצה מיוחדת עושה את החצץ סמוך לכביש. בעיקר היו בה בחורות ובחורים חלושים מעט. הללו ישבו על ערימות ופוררו אבנים לחצץ. עכשיו מפזרים על כל אלה אדמה מחברת, היא ה'חיזרה'. תם המצע והגיעה שעתו של המכבש, העובר על הדרך וכובש אותו לכביש. אספלט עדיין לא היה בימים ההם. העבודה היתה קשה בשביל רוב הפועלים. היו מהם שהתייאשו וביקשו לחזור.

עלה רעיון בראשו של מנהל העבודה הוא נתן הוראה למודדים, אלה המעריכים את העבודה לצורך התשלום, כי בבואם למדוד מלאכתה של קבוצה חדשה יגזימו במקצת בהערכה, כדי שהעובדים יקבלו תשלום גדול יותר ולא יתיאשו, וכך היה. העובדים שהגיעו ראו כי הם מפיקים שכר כפועלים של ממש והיו עושים עבודתם במרץ. אחרי כמה שבועות היו לומדים, מתרגלים ומשיגים את המכסות ולא היה עוד צורך להגזים בהערכת עבודתם כדי שיקבלו שכר טוב.

דוקטור יוסף אשרמן, שהופקד מטעם 'הדסה' על בריאות העובדים, ציווה לחלק קקאו. כל בוקר היה יהודי טברייני אחד, מחמר אחרי חמור העמוס כדי קקאו, עובר לאורך הכביש ליד קבוצות העובדים ומגיש לכל פועל כוס קקאו. בשעות הצהריים היה עובר בין השולחנות סניטר, נושא כד וספל, מחלק לכל אחד כדורי כינין נגד קדחת ומחייב את המקבל לבלוע את התרופה המרה בו במקום. אין כדור – אין אוכל !!

גדודי העבודה עסקו גם בשמירה והגנה על יישובים. לאחר קריאתו של טרומפלדור, שהגן אז על תל חי וכפר גלעדי, בכרוז לצעירים בארץ:

"אנו עומדים על משמרתנו זמן ידוע והחלטנו להמשיך את ההגנה בגליל העליון עד הרגע האחרון ... נתנגד לאויב המקיפנו ולא נזוז מפה עד נשימתנו האחרונה ... אנו פונים אליכם, צעירי הארץ, שרגש של אחריות ועלבון מפעם בכם, לבוא לעזרתנו ..."

כך קבוצת הבולגרים סייעה בשמירה בתל חי שבה היו רק 30 מתיישבים שאוימו על ידי בדויים שפגעו בהם. ימים ספורים לפני המאורע הנורא של נפילת תל חי הם באו לסייע בשמירה ועזבו יום לפני נפילת תל חי, ב-1 במרץ 1920, י"א באדר תר"ף.

לאחר העבודה הקשה מאוד החליטו לעבור לחיפה, שם נדרשו לעבודות בנמל חיפה המתחדש והיה עוד מקום לכיבוש עבודה עברית. החבורה הראשונה של יוצאי בולגריה שהתמקמה בחיפה קשורה בשמו של יצחק מנחם לוי שעלה לארץ ישראל והקים את קבוצת הבולגרים שנקראה 'קבוצת יצחק לוי'. הקבוצה היתה בין בונייה ומגיניה של חיפה.

יצחק מנחם נשא נאומים חוצבי להבות על חשיבות העבודה העברית וביסס את הסתדרות עובדי הנמל. ב-1924 בעת העבודה נכנס לו מסמר חלוד לרגל שהתפתח לזיהום טטנוס והוא נפטר. הוא נטמן בבית הקברות בחיפה כשלידו אין משפחה.